

УДК 374-021.68'091.27:005.336.4:37.011.3-051:373.3

Басараб Н. Я.*

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Статтю присвячено проблемі розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти для підвищення їхнього професійного рівня. Проблема педагогічної майстерності постійно перебуває в полі зору українських науковців. Особлива її роль полягає в тому, щоб відкрити перед кожною дитиною перспективи її розвитку, показати їй ті сфери, де вона може виявити себе, досягти найвагомішого успіху, брати сили з цього джерела, щоб в цілому гармонія особистості ставала повноцінною, багатоголовою та неповторною.

Сьогодні перед учителем стоять нові завдання, які характеризуються новими підходами до формування й розвитку педагогічної майстерності з урахуванням загальноєвропейських, вітчизняних і регіональних стандартів, урізноманітненням умов і чинників фахового зростання педагога.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, післядипломна педагогічна освіта, педагогічна майстерність, методична майстерність, педагогічна творчість, самоосвіта.

На різних етапах розвитку суспільства зміст освіти якісно змінюється залежно від різних чинників. Він залежить від соціально-економічних умов, рівня розвитку виробництва, науки, техніки й культури, розвитку в країні освіти і педагогічної теорії, від тих цілей і актуальних завдань, які ставить суспільство перед навчально-виховними установами різного типу, а також від перспективи розвитку самого суспільства.

У Концепції «Нова українська школа» зазначено, що головна мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у житті. Проте без кваліфікованого педагога будь-які зміни будуть неможливими, і тому один із головних принципів нової української школи – умотивований учитель. Щоб навчати по-новому, вчитель має отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати [4]. Педагог, який отримав свободу навчати, має отримати й свободу навчатися, удосконалювати свій професійний рівень аж до професійної майстерності. Адже в діяльності вчителя професіоналізм вимірюється рівнем педагогічної майстерності.

Питання педагогічної майстерності вчителя у педагогічній науці не нове. Про високе покликання педагога знаходимо цікаві думки в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Педагог зазначав, «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [8, с. 5]. В. Сухомлинський розробив цілісну методологічну систему розвитку і вдосконалення педагогічної майстерності вчителя упродовж усього його професійного життя, розкривши сутнісні аспекти формування його педагогічної майстерності на післядипломному рівні професіогенези, обов'язкові умови фахово-особистісного зростання, складові майстерності тощо. Учитель-гуманіст веде своєрідний діалог із сучасними майстрами педагогічної праці, дає настанови тим, хто тільки збирається обрати цю нелегку, тернисту стежку становлення, розвитку та формування професіоналізму, описує завдання і перспективи педагогічної діяльності, окреслює ймовірні професійні труднощі та невдачі, визначає стратегію і тактику вироблення власної системи роботи в школі.

Проблема розвитку педагогічної майстерності вчителя завжди перебувала в полі зору як сучасних науковців (І. Зязюн, С. Крисюк, О. Мілової, Н. Протасової, Л. Ромадіної

*© Басараб Н. Я.

та ін.), так і педагогів-класиків (Я.А. Коменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.).

Так, С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» поняття «педагогічна майстерність» визначає як характеристику високого рівня педагогічної діяльності [1, с. 251]. І. Зязюн зазначає, що сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей [2, с. 29].

Таким чином, можна зробити висновок, що педагогічна майстерність полягає зокрема в тому, що для успішної професійної діяльності першочергове значення мають особистісні морально-етичні якості педагога (гуманність, правдивість, щирість, працьовитість, гідність, відповідальність), рівень його професійної компетентності, яку можливо сформулювати лише на базі достатнього рівня розвиненості вищезазначених якостей. Адже відсутність гуманістичної спрямованості та любові до дітей неможливо компенсувати професійними знаннями та навичками.

До важливих властивостей педагогічної майстерності, згідно з думкою вчених І. Зязюна, Т. Іванова, Е. Помиткіна та ін., належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка. Основними виявами цих властивостей науковці називають такі:

- гуманістична спрямованість є системотворчим чинником педагогічної майстерності у структурі особистості, здатної до самоорганізації;
- професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що самоорганізовується) є підвалиною професійної майстерності;
- педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення;
- педагогічна техніка спирається на знання і здібності, що дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізувати структуру педагогічної діяльності [2, с. 30].

Основою педагогічної майстерності визнано професійну компетентність, її сутність – знання предмета, методики його викладання, вікової педагогіки і психології. Майстерність учителя полягає в «олюдненні», натхненності раціональних знань, які не репродуктивно переносяться з книг в аудиторію, а й висловлюють особистий погляд на світ [6, с. 3]. Я. А. Коменський у «Великій дидактиці» наголошував: «Щоб дати учням справжню освіту, а не її видимість, не поверхневу, а ретельну, тобто щоб людина, як розумне сотворіння, навчилась керувати не чужим, а власним розумом, і могла не тільки вчитувати в книжках і розуміти та зберігати в пам'яті і відтворювати чужі думки про речі, вона повинна сама доходити до суті цих речей...» [3]. Адже вчитель може блискуче знати матеріал, але коли його слухачі пасивні, бажаного результату на уроці досягнуто не буде. Необхідно створити умови для всебічного гармонійного розвитку особистості учня, його самореалізації, розкриття індивідуальності, творчого потенціалу. Учитель має усвідомлювати унікальність і неповторність кожного учня та бути готовим захоплюватися його досягненнями, пам'ятаючи про свою відповідальність як фахівця.

Сьогодні, зважаючи на новий зміст загальної середньої освіти і 12-річний термін навчання, початкова школа перебуває в центрі уваги, адже саме перші роки суспільного виховання й навчання дітей мають надзвичайно важливий вплив на подальший розвиток інтелекту, творчості, формування характеру, саморозвиток особистості. Учитель початкових класів має бути продовжувачем справи батьків, які є першими вихователями дитини, крім того він мусить володіти професійними знаннями та вміннями, бути обізнаним з віковими та індивідуальними особливостями розвитку молодшого школяра, специфікою формування творчої особистості.

Разом із тим слід наголосити, що професійний розвиток учителя початкових класів не закінчується в стінах закладу вищої освіти – він триває протягом усього періоду професійної діяльності. Підвищення рівня кваліфікації, методичної майстерності педагогів відбувається завдяки різноманітним формам – участі в методичних

об'єднаннях, навчанню в інституті (коледжі), конкурсам професійної майстерності, курсам підвищення кваліфікації, що відбуваються у внутрішньошкільній системі методичної роботи та під час навчання з відривом від основного місця роботи – систематичної атестації педагогічних працівників в інституті післядипломної педагогічної освіти. Підвищення кваліфікації педагога – це передусім і головним чином процес його поступового зростання як особистості, так і професіонала, який здійснюється в ході його практичної діяльності [5, с. 65]. Проте найвищим етапом педагогічної творчості є поєднання практики з елементами наукового дослідження, зосередження уваги на певній проблемі педагогічного процесу, дослідження, вивчення фактів, прочитання педагогічної і методичної літератури. Учені-педагоги спрямовують свої зусилля на творче вивчення, узагальнення й упровадження передового педагогічного досвіду як у школі, так і поза нею.

С. Крисюк стверджує, що для якісної підготовки вчителів їх післядипломна освіта має таке саме значення, як і їх основна базова підготовка [5, с. 57]. Проте, щоб освіта була постійною і неперервною (враховуючи швидкоплинність змін у світі, оновлення технологій та інформації), педагог має бути налаштований на саморозвиток і спонукання до самовдосконалення, самоорганізації. Самоосвіта для сучасного педагога стала необхідністю, адже тільки за такої умови він досягає поставленої мети, творчо зростає, а головне – бачить і розвиває здібності учнів. До основних джерел інформації в самоосвітній діяльності вчителя належать: книжки (наукова, науково-методична, методична, публіцистична, художня та інші літератури); фахова періодика (газети, журнали); Інтернет; телебачення; відео-, аудіоінформація; семінари, круглі столи, конференції; майстер-класи; курси підвищення кваліфікації; екскурсії, театри, виставки, музеї, концерти; заходи з обміну досвідом; різноманітні курси; подорожі тощо. А отже, якщо не буде організована самостійна робота в міжкурсний період, то жодні форми перепідготовки не зможуть забезпечити безперервність набуття освіти, систематичне оновлення знань учителя.

За переконаннями В. Сухомлинського, з метою формування і вдосконалення педагогічної майстерності вчителям початкових класів необхідно працювати над збагаченням «технологічної лабораторії педагогічної праці». Для цього педагогу треба розробити і накопичити великий обсяг завдань, прикладів для індивідуальної і колективної роботи, скомплектувавши їх за темами, розділами навчальної програми. Адже учням початкових класів дається багато знань, понять, від яких вони швидко втомлюються. Унаслідок цього маємо недостатній рівень свідомого та глибокого засвоєння пропонованого матеріалу на уроці, занятті чи іншій формі навчально-виховної роботи. Тому виникає нагальна потреба шукати шляхів ефективного навчання та виховання, приховані резерви розумової активності, підвищення самостійності в пізнанні навколишнього світу, методи і прийоми якіснішого засвоєння дітьми знань, умінь і навичок у різних видах діяльності. Учитель має вміти аналізувати результати діяльності, порівнювати план роботи з його реалізацією, оцінювати продуктивність окремих етапів роботи учнів, виявляти причини труднощів, робити висновки за результатами аналізу й використовувати їх надалі.

Зростання педагогічної майстерності вчителя – необхідний показник якості навчальної роботи. Навчальний процес змінює найбільшою мірою самого вчителя, якщо він позитивно впливає на учнів, забезпечує єдність освіти, виховання й розвитку школярів.

Ознаками зростання педагогічної майстерності вчителя на уроці є:

- чіткість визначення та диференціація завдань уроку;
- забезпечення наступності в засвоєнні змісту освіти;
- творчий характер методів навчання з урахуванням особливостей навчального матеріалу та навченості дітей;
- допомога дітям у подоланні труднощів у навчанні;

– забезпечення високої працездатності учнів на уроці за рахунок застосування знань дидактики, методики навчання, гігієни, урахування здатності до навчання школярів;

– уміння займатися психологічною самоосвітою та постійно збагачувати навчальний процес на основі наукових досягнень [7].

Нарешті, важливо виявити здатність учителя до самоаналізу й самооцінки спільної діяльності з учасниками навчально-виховного процесу, оскільки від цього залежить зростання його педагогічної майстерності, ставлення до критики на свою адресу, вимогливість у своїй роботі. Якість роботи вчителя визначається його авторитетом, майстерністю. У процесі навчання основним критерієм ефективності педагогічної праці є засвоєння й застосування учнями провідних ідей науки на базі розвитку творчого мислення. Удосконалювання навчального процесу, підвищення вихованості дітей і майстерності вчителя прийнято вважати основними показниками ефективності уроку.

Таким чином, можна стверджувати, що професійна майстерність учителя початкових класів – то вища форма його активності, творча самостійність, стимул і умова вдосконалення навчально-виховного процесу, передумова виникнення нових ідей у педагогічній науці та практиці. Це не тільки глибокі знання вчителя, а й узгодженість усього того, чим професійно володіє педагог, спрямованість на мистецтво, саморозвиток, самовдосконалення, підвищення кваліфікації, які дають йому змогу ефективно реалізовувати свою професійну діяльність, розкривати духовну сутність дитини, її людяність.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в уточненні умов та чинників розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів для підвищення їх професійного рівня в умовах побудови нової української школи.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Діагностика і розвиток педагогічної майстерності у професійних навчальних закладах: колективна монографія / авт. кол.: І. Зязюн, Е. Помиткін, Т. Іванова та ін. Київ, 2007. 262 с.
3. Коменский Я. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. Москва: Педагогика, 1982. Т. 2. 576 с.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.
5. Крисюк С. Актуальні проблеми реформування післядипломної освіти педагогічних кадрів. *Шляхи розвитку та вдосконалення системи післядипломної освіти*: матеріали всеукр. науково-практичної конф., 24-25 листопада 1994 р. Київ: МО України. 1995. С. 57-71.
6. Мілова О. Педагогічна майстерність учителя літератури в системі післядипломної освіти. *Моя методика*. 2013. № 9. С. 2-5.
7. Ромадіна Л. Діагностика праці вчителя. URL: <http://osvita.ua>.
8. Сухомлинський В. Сто порад учителю. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с.

Басараб Н. Я.

ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Статья посвящена проблеме развития педагогического мастерства учителей начальных классов в системе последипломного педагогического образования для повышения их профессионального уровня. Проблема педагогического мастерства постоянно находится в поле зрения украинских ученых. Особая роль заключается в том, чтобы открыть перед каждым ребенком перспективы ее развития, показать ему те сферы, где она может проявить себя, достичь весомого успеха, черпать силы из этого источника, чтобы в целом гармония личности становилась полноценной, богатой, неповторимой.

Сегодня перед учителем стоят новые задачи, которые характеризуются новыми

підходами к формированию и развитию педагогического мастерства с учетом общеевропейских, отечественных и региональных стандартов, разнообразием условий и факторов профессионального роста педагога.

Ключевые слова: повышение квалификации, последипломное педагогическое образование, педагогическое мастерство, методическое мастерство, педагогическое творчество, самообразование.

Basarab N. J.

IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL SKILLS AS A FACTOR
IN THE DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PEDAGOGICAL SKILLS

The article is devoted to the problem of the development of primary school teachers' pedagogical skills in the system of postgraduate pedagogical education, aimed at the improvement of their professional level. The problem of pedagogical skills is constantly in sight of Ukrainian scholars. Its special role is to open up prospects for development for every child, to show them the areas in which they can come into their own, achieve great success, and draw strength from this source, so that the harmony of a personality in general becomes full, rich, and unique.

The quality of teaching and educational process at schools depends primarily on the teacher's theoretical training, their pedagogical and methodological skills. A true teacher is always learning, developing, gets acquainted with the advances in psychological and pedagogical disciplines and with methods used for their teaching, they are open for exchange of experience with their colleagues (after all, primary school teachers have always performed various functions: of a teacher, educator, psychologist, etc.). Teachers today face new tasks which are characterized by new approaches to the formation and development of pedagogical skills, taking into account the European, national, and regional standards, by the introduction of new individually differentiated and person-centered forms of professional development, and by the diversification of conditions and factors related to teachers' professional growth.

Key words: improvement of professional skills, postgraduate pedagogical education, pedagogical skills, methodological skills, pedagogical creativity, self-education.

Рецензент: Слюсаренко Н. В.

УДК 37.035:316.46:37.091.212:377

Бортнікова О. В.*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ АДАПТИВНОГО СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА
У СТУДЕНТІВ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

У статті виокремлюються педагогічні умови виховання лідерського стилю у студентів училищ культури і мистецтва: формування готовності суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтва до виховання у студентів адаптивного стилю лідерства; наповнення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим, національнокультурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера в державотворчому й культуротворчому процесах; створення виховних ситуацій для апробації студентом училища культури і мистецтва різних лідерських стилів з позиції керівника художнього колективу. Розкривається зміст і шляхи реалізації педагогічних умов виховання адаптивного стилю лідерства у студентів училищ культури і мистецтва.

Ключові слова: педагогічні умови, адаптивний стиль лідерства, студенти училищ культури і мистецтва, лідер, лідерство, культура, мистецтво, форми і методи виховної роботи зі студентами училищ культури і мистецтва.

В умовах викликів ХХІ століття – війн і терористичних загроз, екологічних проблем, голоду, моральної кризи й розгортання процесів світової інтеграції та глобалізації –

*© Бортнікова О. В.